

1) "ראה שמש" / שלמה איבן גבירול

תאר את התפתחות תמונת הטבע בשיר. האם תמונה זו מכינה את הקורא לסיום השיר?
נמק והדגם את דבריך.

תשובה:

* בתחילה, נראה שלפנינו שיר טבע המתאר שקיעה. תיאור טבע כזה אינו תואם לקונוונציה של ז'אנר שירי טבע בשירת ימה"ב המתארים פריחת גן באביב.

* הבית האחרון יוצר מפנה ומאיר את השיר כשיר קינה על מות יקותיאל. השר יקותיאל היה פטרונו האהוב של המשורר.

* בקריאה שנייה אנו מבינים את תיאור שקיעת השמש כתיאור מטאפורי למותו של יקותיאל.

* הזמן המתואר הוא סוף יום. סוף היום מטאפורי לסוף חיי יקותיאל.

* שקיעת השמש היא תהליך של נפילה וירידה של השמש. יש בכך כדי לחזק אווירה שלילית קודרת שיש למשורר בשל אבדן פטרונו האהוב יקותיאל.

* בזמן השקיעה השמיים מתכסים בצבע אדום ("ראה שמש לעת ערב אדומה"). צבע זה רומז לצבע דמו השפוך של יקותיאל. יקותיאל לא מת מוות טבעי, אלא הואשם בבגידה והוצא להורג.

* אפילת הלילה מתוארת בהיפרבולה (הגזמה): "בצל הלילה". הרי ללילה אין צל. הגזמת האפילה באה להמחיש את הרגשת האפלה והקדרות של הדובר המתקשה להתאושש מצער על מות יקותיאל.

* הצבע האדום של השמש מתואר באופן מטאפורי בהאנשה מתחום הלבוש. השמש "כאילו לבשה תולע" ואת צד מערב מכסה בשקיעה בצבע אדום – "ורוח ים בארגמן תכסה". תולע וארגמן הם צבעים אדומים של בגדים יוקרתיים. גם כאן מתקשר הצבע האדום לדמו השפוך של יקותיאל, כמו גם הלבוש היוקרתי מתקשר למעמדו של השר יקותיאל.

* "תולע" מתקשר גם לרימות ותולעים המכסים את גופת המת (זהו גם שיבוץ מספר ישעיהו).

השיר מבטא את הרגשות המעורבים של הדובר כלפי בית המדרש. תאר רגשות אלה, והסבר שתי דרכי עיצוב התורמות לביטויים.

תשובה:

*יש להתיחס בקצרה לרקע ההיסטורי: תנועת הנאורות (=תנועת ההשכלה) סוחפת אחריה המוני יהודים. תהליך זה מאופיין בעזיבה המונית של סממנים יהודים והתבוללות.

*בשיר הדובר מגיב אל הסחפות ההמונים אחרי ערכי תנועת הנאורות. רגשותיו מעורבים והשיר מתאר את מורכבות עזיבת בית המדרש. מצד אחד הדובר רוצה לעזוב גם הוא את עולם בית המדרש והדת אל עבר ערכי תנועת הנאורות. מצד שני הדובר מרגיש רגשות עזים של נאמנות לדת.

רצון להשתלב בתנועת הנאורות וביטוי רגשות שליליים כלפי הדת.	ביטוי רגשות הקרבה לשכינה:
מטאפורת הציפור-שכינה מפותחת בשיר. מבית לבית מתואר תהליך הדרגתי של החלשות השכינה. כנפה נשברת ורועדת. הדובר מתאר "שצר לי המקום מתחת לכנפה". בסוף השיר הציפור-שכינה בוכה ומתרפקת על הדובר. דרך עיצוב: כביכול זו הרגשה חיובית של הגנה להיות "תחת כנפי השכינה". למעשה זו אלוזיה (ארמז) לתפילת אשכבה המבקשת מהאל לשמור את המת "תחת כנפיו". אלוזיה זו מרמזת לכך שהדובר מרגיש מת (נפשית).	הדובר ביחס לשכינה מדומה מטאפורית ליחסי בן ואם – גוזל רך התלותי באמו הציפור המספקת לו הגנה תחת כנפיה. דרך עיצוב: מטאפורת גוזל-ציפור
אמצעי עיצוב: "על בנה, על יחידה" אלוזיה (ארמז) לעקידת יצחק. ה' פונה אל אברם: "קח את בנך יחידך (יצחק)" להעלות אותו קרבן. אלוזיה זו יוצרת הקבלה בין הדובר לבין יצחק במקרא. שניהם קרבנות של	אמפתיה של הדובר כלפי השכינה, ויחס דאגה אימהי של השכינה כלפיו: "ידע לבי את לבה: חרד חרדה עלי, על בנה, על יחידה".

אמונה חזקה.	
השכינה מגורשת מכל מקום. עוזבים אותה המאמינים: "כבר נתגרשה מכל הזויות". זאת בעוד שלעבר תנועת הנאורות יש סחף: "כלם נשא הרוח"	"ואהי עמה יחד בצרה". "דף גמרת". הדובר משתמש לשון קניין "גמרת"="הגמרא שלי". הוא עדיין מרגיש שייכות לעולם הדת. אמצעי עיצוב: "קינה עתיקה מאוד" היא אלוזיה למגילת איכה בתנ"ך המתארת את חרבן בית המקדש. במרוז האלוזיה משווה בין השבר הלאומי של חרבן בית המקדש לשבר הלאומי בזמנו שלו של חרבן בית המדרש ועזיבתו.
"וכשכלה לבבי לחלון, לאור". זהו אור תנועת הנאורות. אמצעי עיצוב: מטאפורת האור חיובית ומתקשרת לשם "תנועת הנאורות". מטאפורת החושך מתקשרת לשכינה: "ותתכס בצל". הניגוד בין אור וחושך מדגיש את רגש חוסר הנוחות של הדובר כלפי הדת.	"כולם נשא הרוח, כולם סחף האור". הפעלים הסבילים "נשא" ו"סחף" מרמזים לכך שאלה הנוהים אחר תנועת הנאורות עושים זאת שלא מרצונם ממש. הם נסחפים. הם נשלטים על ידי כוחות חזקים מהם. זאת, בעוד שהדובר אחראי למעשיו ומודע להם "בדד נשארתי".

* השיר מסתיים במקף. זוהי דרך עיצוב הממחישה את עמדתו הדו-ערכית של הדובר. הוא עוד לא החליט מהי דרכו באופן סופי. אין נקודה וסיום מוחלט לשיר. הדובר עוד לא עזב את בית המדרש והשכינה. לא ברור אם ישאר בבית המדרש.

7) "לא רגעי שנת"/ טשרניחובסקי :

הסבר מדוע המשורר בוחר לנוד "למקום שם משברים ינאקו, למקום צוקיו ירים צור אדיר ושב", ומה הוא חווה מול נוף זה? הדגם את דבריך.

תשובה :

הסונטה "לא רגעי שנת" מתארת את תחושותיו של המשורר אל מול חופי הים השחור. המשורר יוצא אל הטבע לא על ממנת למצוא מנוחה אלא כדי לקבל השראה מכוחו של הטבע. מתוך השיר אנו למדים מדוע המשורר בוחר לנוד (לנדוד) אל הטבע ומה הוא חווה אל מול נופי הטבע :

-בבית הראשון מבטא המשורר את עמדתו מול הטבע : הוא רואה בטבע זירת מאבקים מתמדת שיש בה מערכות של ניגודים קיצוניים (הרים מול מעמקים, שממה מול עננה). ובעיקר הניגוד בין הכניעה והיתור ובין המאבק לחיים.

-בבית השני מספר המשורר על סיבתו לנוד אל הטבע : הוא כותב כי הוא נתון במצב נפשי קשה ("תאבל נפשי, ופצעי יזעקו"), ותקוותיו נבלו כשושן בסתיו ולכן הוא מגיע למקום שם נמצא הטבע בשיא תפארתו ובשיא מאבקו לחיים.

-בבית השלישי מתברר כי עדותו למאבק אותו מגלה המשורר בטבע ממלאת אותו השראה. הוא כותב כי הוא בוש אל מול הגלים שלא פוסקים ממאבקם ולא נכנעים, אלא שוב ושוב חוזרים להישבר אל החוף. כך גם הוא, המשורר, מבין כי עליו להיאבק ולא להישבר למרות מצבו הנפשי הקשה.

-בבית הרביעי אנו מגלים את הצד השני של המאבק, הצוקים. גם הצוקים מגלים גאווה ואורך רוח למרות הסבל והקושי שבעמידה מול הגלים. גם מול הצוקים עומד המשורר נכלם. הוא מתבייש כשהוא רואה את עמידתם האיתנה של הצוקים, בעוד שייתכן והוא העלה בדעתו להפסיק להיאבק.

-לסיכום : מתוך השיר אנו מבינים כי הטבע הוא מקום אשר ממלא את המשורר השראה וכוח. הוא לומד מהטבע כיצד יש להמשיך ולהיאבק ולא לוותר למרות מצבים קשים בחיים.

10. "ירושה"/ גורי :

במה שונה סיפור העקידה בשיר זה מסיפור העקידה המקראי, ואילו משמעויות רגשיות ורעיוניות נובעות משוני זה? הדגם את דבריך.

תשובה :

סיפור העקידה כפי שמתואר בשירו של חיים גורי "ירושה", שונה מהסיפור המקראי במספר רבדים. והדבר מוביל למשמעויות רגשיות ורעיוניות מגוונות :

דמותו של אברהם :

בשירו של גורי מופיע אברהם בדמות אנושית, חלשה, אבהית ומרובת סתירות. בניגוד לדמותו המקראית הצייתנית ובעלת השליטה העצמית והמשמעת. זאת ניתן להבין כבר מפתחת השיר : "האיל בא אחרון" – משפט זה והנקודה בסופו מדגישים את הסבל שעבר אברהם ואת הזמן שנאלץ לחכות עד להגעת האיל. בהמשך הבית מזכיר גורי כי הילד (יצחק) הוא בנו הבכור של אברהם, אותו הוליד כשכבר היה זקן. המטרה היא להדגיש את מידת ההקרבה של אברהם כשנאלץ להקריב את בנו, לו חיכה זמן כה רב. בבית ב' מדגיש גורי את זקנתו של אברהם וחולשתו האנושית בביטוי "ראשו השב". כלומר לאברהם כבר שיער לבן של איש זקן. גם תנועת המאכלת הנשמטת מידו בהמשך הבית מעידה על הלם, סערת רגשות וחוסר שליטה ברגשות. הדבר מעיד על חולשה אנושית ופיסית. בבית ג' מתאר גורי כיצד יצחק המשוחחרר מאסוריו (קשריו), מביט בגבו של אביו. תיאור זה מציג את אברהם כמתבייש, או מתקשה להתמודד עם מעשיו. לסיכום: דמותו של אברהם בשירו של גורי היא דמות אנושית בעלת חולשות. גורי בוחר להציג את הקושי שבהקרבת הבן ולא את ההירואי שבמעשה. בכך הוא שם דגש, בניגוד לסיפור התנ"כי, על הסיפור האנושי הקשה שבסיפור העקידה.

גורלו של יצחק :

גורי בשירו (בית ארבע) אמנם מזכיר את סופו הטוב של סיפור העקידה. את העובדה שיצחק ניצל וחי חיים ארוכים וטובים. אולם לא סתם טורח המשורר להזכיר כי גם התנ"ך מתאר את העובדות הללו. זאת כיוון שהמטרה בשיר היא שונה מהמטרה בסיפור התנ"כי. מטרתו של גורי היא אירוניה. הוא מבקש להבהיר כי גם אם יצחק ניצל הוא נושא בנפשו טראומה. טראומה שנגרמה מכך שאביו היה מוכן להקריב את חייו על מזבח דתו.

בבית החמישי מתברר המסר של השיר. גורי מתאר את גורלם של צאצאיו של יצחק כהמשך ישיר לגורלו של יצחק עצמו. גם הם, בכל הדורות ישאו בתוכם את הטראומה של צאצאים הנושאים מאכלת בליבם. כלומר, שתמיד יחיו בסכנה כי יוקרבו על מזבח של מטרה גדולה וקדושה יותר מחייהם.

לסיכום: גורי בוחר להביא את סופו הטוב של סיפור העקידה מזווית ראייה אירונית. הוא מוסר בשירו כי אומנם יצחק ועם ישראל ניצל בצורה פיזית אך לא נפשית. וכי תמיד נהייה מוכנים או ניאלץ להקריב את בנינו על מזבח הדת והמולדת.

14. "זהרה אלפסיה"/ביטון

מה המחאה המובעת בשיר וכיצד היא מעוצבת בוא? הדגם את דבריך.

תשובה:

המחאה המובעת בשירו של ארז ביטון היא כנגד יחסה של ההגמוניה השלטת בארץ ישאל של שנות ה-50 כלפי התרבות המזרחית ומאפייניה. הוא מביע זו במספר דרכי עיצוב:

ראשית, דמותה של זהרה אלפסיה היא סינקדוכה – פרט המייצג את הכלל. ולכן על ידי כך שהוא מתאר את גורלה העגום הוא בעצם מתאר את גורלה של כל העלייה הגדולה של שנות ה-50. השם זהרה אלפסיה מופיע 5 פעמים בשיר (כולל בכותרת). החזרה היא אמצעי אופייני לשיר קינה. דבר זה מחזק את השיר כשיר מחאה בעל אופי של שיר קינה על תרבות שאבדה. הכותרת של השיר "זהרה אלפסיה" מעוררת צפייה לשיר הילל לדמות דגולה. אך לאחר קריאת השיר ברור כי יש כאן סיכול ציפיות מכון. המטרה היא להדגיש את הפער בין היחס אותו אמורה הייתה זהרה אלפסיה לקבל ואת היחס אליה בפועל.

ניגודים - השיר מחולק לשני חלקים. שורות 1-8 מתארות את עברה המפואר של זהרה אלפסיה. ושורות 10 ועד סוף השיר מתארות את ההווה העגום בו היא שרויה. את ההבדלים בין ההווה לעבר בוחר ארז ביטון לעצב על ידי שורה של ניגודים.

א' – פעם היו מפלסים דרך כדי להגיע לזהרה אלפסיה. היום "ניתן למצוא אותה" אבל איש לא מחפש.

ב' – פעם הייתה סמוכה זהרה אלפסיה לשולחן המלך, היום היא סמוכה ללשכת הסעד.

ג' – השולחן המתונדד בין שלוש הרגליים ושטיחי המלך המלאים כתמים, ממחישים בצורה פיזית את הניגוד בין הדר העבר לעליבות הווה.

ד' - ריח שיירים של קופסאות סרדינים – ארוחה שכזו מבליטה בדידות והזנחה, בניגוד להערצה ולכבוד שהיו מנת חלקה של זהרה אלפסיה במרוקו.

ה' - בעבר זהרה אלפסיה עמדה על הבמה והתבוננו בה אלפי מעריצים. היום היא עומדת מול המראה ורק היא וסימנים ישנים של עברה המפואר מביטים בה.

לשון ציורית – האנשת החפצים העלובים בחדרה יחד עם דמותה העלובה המשתקפת במראה של זהרה אלפסיה, היא תמונה המדגישה את הניגוד בין העבר להווה : אז חיילים לחמו כדי להגיע אליה, כיום, מסביבה רק חפצים עלובים המלווים את בדידותה.
לשון נוכח – "אינך מבין ברגע הראשון". השימוש בלשון דיבור נוכח, יוצר אמפטיה והזדהות עם דמותה של זהרה אלפסיה.

מטאפורות – "לב צלול ועיניים שבעות אהבה" – מטאפורות אלה מבליטות את יופייה הפנימי של זוהרה אלפסיה. הן גם מבליטות את הכאב וחוסר הצדק שביחס המשפיל לו היא זוכה בארץ ישראל.

מטונימיות – 1. "שולחן מתנודד בן שלוש רגליים". 2. "שטיחי מלך מרהיבים, מרובבים על מיטת סוכנות". השולחן והשטיחים המרובבים הם חפצים המייצגים את זוהרה אלפסיה במצבה כיום ומדגישים את מצבה הלא ראוי.

18) סיפורים מאת עגנון: אנלוגיה, רמז מטרים (=מקדים), מוטיב ונקודת מפנה הם יסודות מבניים, התורמים לבניית המשמעות של הסיפור הקצר. בחר בשניים מיסודות אלה והסבר כיצד כל אחד מהם תורם לבניית המשמעות של סיפור קצר אחד או של שני סיפורים קצרים שלמדת.

תשובה על פי "האדונית והרוכל":

* בין האדונית והרוכל קיימת אנלוגיה ניגודית. מטרת הניגוד היא להדגיש את תכונות האופי הקיצוניות של כל אחת מדמויות אלה ולרמוז כבר מההתחלה לכך שמערכת יחסים טובה ביניהם היא בלתי אפשרית.

האדונית	הרוכל
אשה	גבר
מעמד גבוה. בעלת נכסים.	מעמד נמוך. רוכל עני המחזר על הפתחים
נוצריה	יהודי
לא נהנתנית. אינה אוכלת.	נהנתן. שבוי אחר החמריות. זולל כחזיר
חשדנית. מקבלת את פני הרוכל בהסתייגות.	אפילו את חיוכה הערמומי של האדונית הוא "מפרשו לטובתו".
ערמומית. מתכננת לרצוח את הרוכל	תמים. מוכר לאדונית את כלי הנשק בו תנסה לרצחו.

* רמז מטרים: בסוף האקספוזיציה מתואר הרוכל הנכנס לרפת ו"מתנמנם". זהו רמז מטרים להתנמנותו המטאפורית לאורך הסיפור כולו. לאורך היצירה הרוכל מתגלה כאדם "מנומנם" שאינו ער לסכנות סביבו ולרמזים המטרימים המכוונים למסקנה שיש לברוח מבית הבלהות של האדונית:

הרוכל מציע לאדונית לקנות דברי נשים. האדונית קונה מכשיר "גברי" אלים - סכין ציידים. זהו רמז לאופיה המסוכן. בסוף הסיפור היא תנסה לרצחו בסכין הציידים
הרוכל רואה שעל קירות הבית תלויים קרני חיות המעלות אדים. האדים מעידים על כך

שמישהו שחט חיות אלה לאחרונה. הרוכל אינו מבין שהדמות הרצחנית זו האדונית. הוא תוהה אם הקרניים תלויות "לנוי או שמא בית צידים הוא זה".
האדונית אינה אוכלת ליד הרוכל. זהו רמז לכך שאינה "נורמאלית"
לאדונית מספר גדול של בעלים שנהרגו. זהו רמז לכך שגם עתידו של הרוכל עלול להיות כשלהם.
כינוי החיבה של האדונית לרוכל מעלים קונוטציות של מוות: "נשרי", "פגר מתוק".
בית האדונית מבודד באמצע היער. מדוע היא מתבודדת?

*מוטיב העין (ראייה, הסתכלות ומבט) חוזר רבות. "ראה בית עומד יחידי", "אמר לה הביטי וראי", "ראתה סכין של ציידים", "הביטה בו בעין זעומה", "נסתכלה בגרונו ועיניה הכחולות הבהיקו כלהב של סכין חדשה". חזרת המוטיב מדגישה דווקא את עיוורונו המטאפורי של הרוכל. הוא רואה דברים מפחידים (הלני מולקת ראש עוף, עיניה מבהיקות כסכין וכו'), אך הוא עיוור לסכנה. זהו סיפור אלגורי המתאר את העם היהודי בגולה כ"עיוור" לסכנות ולתופעות האנטישמיות שהוא רואה סביבו.

19) סיפורים מתורגמים: לעיתים קרובות עלילת הסיפור הקצר מבוססת על תפיסה מוטעית של המציאות בעיני דמות מרכזית בסיפור. הצגת תפיסה כזו בסיפור קצר שלמדת. האם במהלך הסיפור חלה התפכחות בתפיסת המציאות של הדמות? הסבר את דבריך.

תשובה

עיצובה של דמות האופה בסיפור "דבר קטן וטוב" לקרבר, מבוססת על העובדה כי לאורך רובו של הסיפור תופס האופה את המציאות בצורה מוטעית. מפנה דרמטי בסיפור מביא להתפכחותה של דמות האופה ולשינוי משמעותי בתפיסת הדמות כולה. התפיסה המוטעית וההתפכחות בעקבותיה מרכזיות לעלילה ולמסר בסיפור. אסביר טענות אלו:

-בתחילת הסיפור מעוצבת דמותו של האופה בעזרת תקבולת ניגודית לדמותה של אן. מהפתיחה מתברר לקורא כי מדובר באדם סגור, קר ומנוכר, קצר בדברים, גס וקורקטי.

דמותו של האופה מסמלת כבר מנקודה זו וגם בהמשך הסיפור את החברה האמריקאית הקפיטליסטית, הזרה והמנוכרת, כלפיה מעביר ביקורת הסופר.

-לאחר שאן לא מגיעה לאסוף את העוגה ביום המיועד חלה הקצנה נוספת ודרמטית בדמותו של האופה. כיאה לאדם בחברה מנוכרת וקשה הוא מתאר לעצמו כי אן פשוט לא מעוניינת בעוגה ולכן לא טרחה לבוא לקחתה. הוא כועס מאוד, מרגיש פגוע ומושפל ומגיב ברשעות. התפיסה המוטעית של האופה את המציאות שמנעה מאן לבוא ולאסוף את העוגה, משרתת את מטרתו של הסופר בכך שהיא תורמת להתפתחות דמותו הסמלית של האופה. שיחות הטלפון המרושעות בעילום שם, הבאות בעקבות תפיסת המציאות המוטעית הזו, שיחות בהם מטיח האופה את שנאתו בבני הזוג, מציגה את הקושי, הזרות והרוע, בחברה בה חסרה תקשורת בין בני אדם.

-האופה מייצג בהתנהגותו את הזרות והניכור בחברה האמריקאית עליה כותב קרבר. הוא לא טורח לברר או לשאול מדוע לא באו לקחת את העוגה. הוא מניח כי רוצים ברעתו. הוא רואה באנשים אחרים רק דמויות עסקיות בתוך עולם שהכסף והמעמד שולטים בו. בזכות תפיסתו המוטעית את המציאות מייצג האופה את הבעיות איתן מתמודדת החברה האמריקאית.

-הדרך שבה נוהג האופה משרתת את הסיפור בדרך נוספת. היא גוררת את הקורא להאמין לסטריאוטיפ שקל ליפול אליו - האופה הוא אדם קשה יום, מרוחק ומנוכר ולכן, מניח הקורא, טבעי כי הוא גם חסר רגשות ומרושע.

-כאשר מבינה אן את זהותו של המתקשר המסתורי היא נוסעת בליווי הווארד אל המאפיה. הקצר בתקשורת, הזרות והניכור, שהביאו מראש לתפיסת המציאות המוטעה של הנוכחים מביאים גם לשיאו של הסיפור – ההתנגשות בין האופה ובין ההורים. לאחר שיא זה מגיע המפנה, האופה מבין כי טעה לכל אורך הדרך וכי סיבת אי לקיחת העוגה היא תאונת דרכים נוראה. משלב זה והלאה דמותו של האופה משתנה כליל.

-האופה מתפקח, הוא מבין כי לא נוצל ולא הושפל, הייתה סיבה טובה מאוד מדוע לא באו לאסוף את העוגה. כאשר הוא מתפקח הוא גם מבין כי טעה בהתנהגותו טעות קשה. הוא מביע את צערו, פותח את ליבו ומספר את סיפורו.

-הוא מפשיל את סינרו, פעולה מטונימית להסרת מקצועו מעליו ומעמדו החברתי והפיכתו לאדם.

הוא מדבר ומתקשר, ובכך הוא מעביר את המסר כי התקשורת בין אנשים מביאה להיכרות ולקרבה, וקרבה זו מביאה לחום ולערבות הדדית. כל הדברים שהיו חסרים כל כך בסיפור עד עתה.

הוא פורש את ידיו באלוזיה לתמונתו של דה וינצ'י המתארת את הסעודה האחרונה, ומגיש לאורחיו לחם חסד בדומה לישו הנוצרי. מאדם קר ומנוכר הופך האופה לאדם שופע חום וחסד.

לסיכום: תפיסת המציאות המוטעית של האופה עומדת בבסיסו של הסיפור "דבר קטן וטוב". היא מעבירה את המסר המרכזי כי ראייה של אנשים דרך סטריאוטיפים של כסף ומעמד, מביאה לזרות וניכור בין אנשים. והתפקחותו של האופה מעבירה את המסר כי תקשורת והיכרות אמיתית יביאו לקרבה ולחסד שכה חסרים בחברה האמריקאית על פי קרבר.

שאלה 20.

הקטע הלקוח מתוך "חיזו בטטה" לברדוגו, משקף את דרך ההתמודדות של "חיזו" – אדוארד, גיבור הסיפור, וכן את דרך ההתמודדות השונה של אחיו "בטטה" – שמעון. אדגים את טענותיי:

"ואת הבית אני חושב שאנחנו אוהבים יותר מכל דבר, אני ושמעון ואמא לא יכולים בלעדיו..." במשפט הראשון של הקטע מעביר הדובר אדוארד תמונה אחידה. כל בני המשפחה אוהבים את הבית ולא יכולים בלעדיו. משפט זה משקף לכאורה את דרך ההתמודדות של כל השלושה בהנהגתה של האם. ההסתגרות בבית המקנה בטחון, וכן הקרבה המשפחתית ששומרת מפני העולם החיצוני המגרה והמפחיד. אך בעיקר ניתן ללמוד ממשפט זה על דרך ההתמודדות של אדוארד שמנסה לאורך כל הסיפור, גם לאחר התמוטטות האם לשמור, גם אם למראית עין, על אחדות הבית והמשפחה.

ניתן לומר כי במשפט זה מנסה אדוארד להרגיע את עצמו, לשכנע את עצמו – "אני חושב" – הוא מעיד על עצמו, כמו לא בטוח לגמרי. הוא מנסה להעביר את המסר כי כולם מאוחדים בתחושה זו: שהשמירה על הבית, על העולם הישן, על ערכי המשפחה, זה הדבר החשוב ביותר. אך בהמשך הקטע אנו מבינים כי לא כך הדבר, וכי אדוארד ואחיו שמעון לא שותפים לאותה התחושה.

"שמעון מהספה מול הטלוויזיה שקרובה לחדר שלו". במשפט זה מבטא אדוארד את מה שהוא פוחד להגיד. שמעון רוצה החוצה, שמעון רוצה להשתלב בעולם החיצוני, הוא לא פוחד ממנו, הוא מרתק ומושך אותו. לכן הטלוויזיה נמצאת ליד חדרו של שמעון.

הטלוויזיה היא החלון למציאות החיצונית, כמו חלון המונית. לכן שמעון יושב וצופה בה כל העת. פעולת הצפייה בטלוויזיה של שמעון מסמלת את דרך ההתמודדות השונה כל כך מזו של אדוארד, שבה בחר שמעון בהתמודדותו עם העולם החדש. שמעון רוצה להכיר יותר, לדעת יותר, להשתלב בעולם החדש ולהפוך חלק ממנו. הזווית בה בוחר אדוארד לעומתו, שונה לחלוטין ומבטאת דרך התמודדות שונה לחלוטין.

-ואני מהחדר שלי משקיף על הכל ואוהב איך שהכל נראה". במשפט זה מתברר כי בעוד עיניו של שמעון מתבוננות החוצה, דרך מסך הטלוויזיה, עיניו של אדוארד מתבוננות פנימה, אל פנים הבית והמשפחה. הוא "משקיף על הכל", כלומר אל תוך הבית. זווית ראייתו צרה, משקפת הסתגרות והתגוננות. הוא מתבונן באחיו ובאמו ובבית פנימה, הוא לא רוצה לראות החוצה, לא מעוניין לשבור את העולם הישן ואת ערכי אימו כדי להשתלב בעולם החדש והזר. "ואוהב איך שהכל נראה" – אדוארד גם לא רוצה כי דבר ישתנה. הוא אוהב זאת בדיוק כך. כלומר, הוא מנסה להקפיא את הזמן, לשמור על הכל אותו דבר, כפי שהוא כעת, כך ישמר בזיכרונו. הוא פוחד משינויים, כאילו יודע שהם הרי אסון ויביאו חורבן על העולם הישן. דרך ההתמודדות של אדוארד היא דרך של התבוננות פנימה, סגירות בתוך הבית והמשפחה, שמירה על ערכי העולם הישן והתגוננות מפני העולם החדש.

-לסיכום: קטע זה מבטא את ההבדל בדרך ההתמודדות בין שני האחים. אחד מופנה החוצה אל היכרות והשתלבות בעולם החדש שמרתק אותו. והשני מופנה פנימה, אל הסתגרות בתוך העולם הישן המקנה לו בטחון.

21 רומן : סיפור פשוט

יצירות רבות עוסקות בכמיהה להיבדלות לעומת הכמיהה לקשר אנושי ולהשתייכות למעגל חברתי (משפחה, חברים, בני לאום מסוים, ועוד). הסבר והדגם כיצד מעוצבים שני רצונות מנוגדים אלה ברומן או בנובלה שלמדת.

תשובה :

את הקונפליקט העיקרי בנפשו המסוכסכת של הירשל, גיבור הרומן "סיפור פשוט" לעגנון, ניתן לתאר כמאבק שבין הרצון להיבדל ובין הכמיהה לקשר אנושי ולהשתייכות למעגל חברתי. ניתן לראות כי קונפליקט זה מתבטא בדרכים רבות בחייו של הירשל :

יחסיו של הירשל עם אמו צירל – לאורך כל הרומן נע הירשל בין רצונו למלא אחר רצונותיה של אימו וכמיהתו לאהבתה ובין רצונו להתנגד לה. צירל, מייצגת ברומן של עגנון את החברה בשבוש, היא ה"ציר", סביבה מתנהלים הבית וחיי החברה. רצונו של הירשל להתנגד לאימו ובכך להוכיח את נבדלותו, מתבטאת כבר בפגישתו הראשונה עם בלומה. שם הוא מעיד בפני אימו על עוגותיה הטובות של בלומה (מטונימיה לבלומה עצמה), והדבר כמובן זוכה להתנגדות מצידה של האם.

יחסו של הירשל לבלומה – הירשל רוצה להיות עם בלומה. היא מייצגת בעיניו את כל מה שטהור ושונה. ניתן לומר גם כי בלומה היא בשביל הירשל הצעיר מרד נעורים. הוא נמשך אליה בכל מאודו. את הקונפליקט המתרחש בנפשו אנו רואים בשני המקרים בהם מנסה הירשל למשש את אהבתו. מחד, הוא מעוניין בבלומה בכל ליבו אך מאידך ציוויה של החברה הדתית בה הוא חי מונעים זאת ממנו. הוא פוחד מהחברה ומאימו, ומהדרך בה תתקבל אהבתו ליתומה הענייה. לכן הוא לא מסוגל "ללכת עד הסוף" ולממש את אהבתו ובכך למרוד ולבדל את עצמו מהחברה.

מסיבת החנוכה – במסיבת החנוכה אנו מבחינים ביתר שאת בחוסר יכולתו של הירשל להיבדל למרות רצונו בכך. כאשר מכריזים הלכה למעשה באי המסיבה על האירוסין של מינה והירשל, לא מסוגל הירשל להתנגד והוא נגרר בעקבות הצורך שלו להישאר חלק מהחברה בה הוא חי.

מסיבת האירוסין – במסיבת האירוסין בבית משפחת נאכט, בולט הקונפליקט הפנימי בנפשו של הירשל. מחד – הוא מסרב לאכול את האוכל המוגש לשולחן. כלומר, הוא מתעקש לבדל עצמו מהיושבים סביב לשולחן, מנימוסיהם וממנהגיהם החומריים. מאידך – הוא נכנע ואוכל לבסוף מהפשטידה בעלת כפתורי הסוכר. כלומר, הוא רוצה למרוד אך משתוקק להיות חלק מהחברה בה הוא נמצא וליהנות ממנעמיה.

יום השיגעון – ביום השיגעון המעיד יותר מכל על היבדלותו של הירשל מהחברה בשבוש, הירשל עושה הכל כדי להיות נורמלי. כאן נמצא הקונפליקט בשיאו. מחד – הירשל משתגע. כלומר, הוא הולך הכי רחוק עם היבדלותו מהחברה. מאידך – הוא עדיין מעוניין להיות חלק מהכלל. לכן הוא

הולך לבית הכנסת בהליכה רגילה ובטוחה של אדם מהיישוב, לכן הוא מסרב להצעתה של מינה למרוח או דה קולון מהחשש מה יומרו על כך הבריות ובבית המדרש הוא משתדל ככל יכולתו לזכור את התפילות הנהוגות. אפילו ביער, בשעת שגעונו הוא מתעקש לנסות ולהישאר נורמלי. הוא שואל את האלוהים "מה השעה?" ובכך ממחיש את רצונו האחרון להיות חלק מהנורמות החברתיות. הוא מגעגע כברוז כדי שלא לקרוא כתרנגול ובכך להעיד על עצמו כמשוגע והוא לא חוזר לעיר כיוון שאיבד את כובעו, ואיזה אדם מהיישוב הולך בעיר ללא כובע?

הטיפול – את אחת מטרות הטיפול של ד"ר לנגזם אפשר לראות כרצון להגביר אצל הירשל את הצד הקונפורמיסטי והזקוק לקשר אנושי ולהפחית את רצונו להיבדלות. הטיפול מנסה למלא את החסך של הירשל באהבת אם ובכך לחזק בו את בטחונו בטוב האנושי, זאת על ידי שד"ר לנגזם טורח להחזיק בידו של הירשל ולקרבה לליבו.

מוטיב התרנגול – התרנגול הוא גם "גבר". הירשל נמשך ופוחד מהתרנגול. הוא מייצג בשבילו את רצונו להיות גבר חזק העומד על שלו ומשיג את רצונו. הירשל כועס על כמיהתו לאהבת אימו ועל חולשתו בפניה והדבר גורם לו לאשמה קשה. בנוסף, תרנגול הכפרות הוא קורבנה של החברה על מעשיה. הירשל חש כי הוא עצמו תרנגול הכפרות של החברה. ביום שגעונו הוא מפציר שלא ישחטוהו כי איננו תרנגול. כלומר, הוא מרגיש כי הצורך שלו בחברה האנושית ובכלליה, גורם לו להיכנע לכל אשר החברה מצפה ממנו. ומרד בחברה יהיה מעשה שיגרור תגובה קשה.

מוטיב הקבצנים הסומים – הירשל זורק מטבע לקבצן, הוא לא מניח אותה, הוא מתרחק מעולם הרגש, מהרומנטיקה ונכנע לעולם החומר. הוא הופך נורמטיבי. במובן זה פתירת הקונפליקט הפנימי של הירשל בעזרת הטיפול הביאה לאובדן משמעותי בנפשו העדינה והרגישה.

מוטיב השעון בעל שרשרת הזהב – כאשר מתאר הירשל את עצמו ביום השיגעון כשעון כבול בשרשרת זהב הוא בעצם מתאר בפנינו את הקונפליקט כולו. מצד אחד הוא מורד, הוא רוצה להיות שונה, הוא לא הולך בתלם ולכן השעון עומד מלכת. מצד שני זה לא עוזר לו! הוא נשאר כלוא בשרשראות הזהב של החברה, בכספו ובמעמדו.

25 (היבריס וביטויו ב"אנטיגונה")

* היבריס – גאווה יתרה – הוא חטא של הגיבור הטראגי. במחזה זה שני גיבורים: אנטיגונה וקריאון. שניהם לוקים בהיבריס.

* יש להגדיר היבריס כחטא: האדם חורג מהמעמד שהועידו לו האלים. האדם צריך לזכור שהוא אפסי ושמי ששולט בגורלו הם האלים. היבריס, לפיכך, הוא נסיון האדם למרוד בגורל שהועידו לו האלים. הגורל חזק מהאדם.

אנטיגונה

* ההיבריס של אנטיגונה ביציאתה כנגד המלך. היא קוברת את אחיה פולינקס למרות שהמלך אוסר לקבור את פולינקס הבוגד. יציאה של המלך היא בעקיפין יציאה נגד אלים. היוונים ראו במלך נציג האלים (כך המקהלה מציגה אותו).

* ההיבריס של אנטיגונה בא לביטוי בדרך דיבורה המתנשאת כלפי אחותה איסמנה. היא מסרבת להקשיב לדעות המנוגדות לשלה.

* קריאון מנסה לתת לאנטיגונה מושכות לצאת מן המצב. הוא שואל אותה אם ידעה על הצו. הוא שואל אותה אם היא מתחרטת. אנטיגונה היהירה אינה משתפת פעולה עם נסיונות קריאון להצילה ומתריסה בגאווה כנגדו שהיא שלמה עם המרד שלה בו. היא עולבת במלך ואינה "מכופפת ראש".

* גם כשהיא מובלת אל עונשה היא אינה מתחרטת על מעשיה. היא אף מצהירה שעשתה את הדבר הנכון. על פי ההגיון המעוות שלה לו היה זה בנה לא היתה ממלאת את צו המלך, כיון שיכלה ללדת בן חדש במקומו. לו היה זה בעלה, היתה ממלאת את צו המלך ומתחתנת שוב. אח כבר אינה יכולה לעשות (הוריה מתו) ולכן בצדק מרדה במלך...

* אנטיגונה כגיבור טראגי אינה מגיעה להתפכחות. ההיבריס מונע ממנה לעשות חשבון נפש ולהודות בטעותה. מעשה ההתאבדות שלה הוא קיצוני ונובע מתוך היבריס ורגש כבוד עצמי מוגזם. לו לא היתה מתאבדת, הרי שהסופה היה אחר. קריאון בדיוק עמד לשחררה.

קריאון

* יוצא ישירות נגד צו האלים הקובע שיש לקבור כל מת. המתים שיכים לאלים. מי שלא יקבר לא יגיע אל עולם המתים. יציאה נגד האלים היא היבריס.

* ההיבריס של קריאון בא לביטוי גם בדיאלוג עם בנו הימון. הימון מנסה לשכנע את אביו לא להיות יהיר, לא להיות עם היבריס ולהתגמש. לצורך שכנועו הוא משתמש בשני משלים: משל העץ והסירה. סירת מפרש צריכה להוריד מפרש בזמן סערה, אחרת תטולטל. כך קריאון צריך להוריד את "מפרש הגאווה". משל העץ: עץ שענפיו גמישים ומתכופפים ברוח ישרוד את הסופה. על קריאון להתגמש.

*הדיאלוג עם טרזיאס מביא את קריאון אל שיא ההיבריס: הוא מאשים את שליח האלים בשוחד (!). יותר מכך – הוא מזלזל בהיבריס אפילו באל הראשי זיאוס. זיאוס שולח אותות ומסרים באמצעות מעוף נשרים. אומר קריאון שהוא לא מוכן להתייחס לאותות זיאוס אפילו אם זיאוס ישלח נשרים בשמים להורות לקריאון לסגת מעמדתו ולקבור את פולינקס. זוהי נקודת השיא בהיבריס של קריאון.

* קריאון מתפכח בעקבות קללת טרזיאס (הקללה: בנו של קריאון ימות עד הבוקר). גאוותו מתמתנת והוא אף מתייעץ עם זקן העם (ראש המקהלה). הוא שואל: "מה אעשה?". עדיין יש לו היבריס, ולכן אינו מבצע את ההמלצה כסדרה, אלא קריאון קובע את "המילה האחרונה" ומבצעה בסדר הפוך: הוא קודם קובר את פולינקס ורק אחר כך הולך לשחרר את אנטיגונה. אך מאוחר מדי. בזמן שקבר את פולינקס אנטיגונה התאבדה. בעקבותיה בנו הימון התאבד. בעקבותיו אשתו אורידיקה התאבדה. כנגד הקטסטרופה שפקדה אותו מביע קריאון חרטה.

* המקהלה מסיימת בדברי מוסר השכל: מי שמדבר מילים גבוהות (=חטא ההיבריס) יקבל מכות גדולות (=טראגי).

26) אנטיגונה :

הדבקות בעיקרון מולידה את הסבל הטראגי אך גם את הגדולה של האדם. הסבר קביעה זו על שני חלקיה על פי מחזה של סופוקלס שלמדת. בסס את דבריו על שתי סצנות מין המחזה.

תשובה :

הסבל במחזה הטראגי חייב להיות העז ביותר ובנוסף חייב להיות מודע. סבל עיוור או אילם עשוי אומנם להיות קורע לב ומעורר רחמים אך לא טראגי. במובן זה סבלה של אנטיגונה, גיבורת מחזהו של סופוקלס הנושא את שמה, מגיע מתוך ידיעה ברורה. אנטיגונה מוכנה למות (הקורבן המוחלט) למען העיקרון של נאמנות למשפחה (קבורה נאותה של אחיה), והיא אף אומרת זאת בראשית המחזה. בחרתי בשתי סצנות מתוך המחזה המדגישות כיצד סבלה של אנטיגונה וגם גדולתה מגיעים מתוך הדבקות בעיקרון זה.

הפרולוג : דיאלוג בין אנטיגונה ואיסמנה :

הפרולוג מציג את הקונפליקט בין שתי האחיות. אנטיגונה נחושה בדעתה לקבור את פוליניקס, איסמנה מנסה לשכנע אותה לוותר על המעשה. חשוב להבין כי מבחינת העיקרון של נאמנות למשפחה אין הבדל בין שתי האחיות, שתיהן מכירות בצו האלוהי הקובע שיש לכבד את המת. אולם אנטיגונה שלא כמו איסמנה הפשרנית, דבקה בעיקרון עד כדי כך שהיא מוכנה למות למענו. היא מכריזה "ואם נגזר עלי למות, אני אומרת כי חטאי קדוש". אנטיגונה מעדיפה את המוות תוך שמירת עקרונותיה על חיים ללא עקרונות. מדיאלוג זה ברור כי אנטיגונה היא דמות חדרת אדיאולוגיה. היא גאה, אמיצה ותעשה הכל כדי לא לוותר על עקרונותיה. במובן זה היא דמות ראויה להערצה. אך מצד שני גאוותה ועיקשותה יביאו לסבלה ואף למותה.

אפיסודיון שני : דיאלוג בין אנטיגונה וקריאון :

כאשר מתייצבת אנטיגונה מול קריאון לאחר שנתפסה קוברת את אחיה בפעם השנייה, שואל אותה קריאון שלוש שאלות : א' – האם עשתה את המעשה ? ב' – האם ידעה שהיא עוברת על החוק ? ג' – כיצד היא מצדיקה את מעשיה ?

שתי השאלות הראשונות עשויות לאפשר לאנטיגונה להתחמק מעונש. היא יכולה להכחיש את הקשר שלה למעשה כתשובה לשאלה הראשונה. או לומר שלא ידעה כי עברה על חוק המלך בתשובה לשאלה השנייה. אך אנטיגונה עיקשת, היא דבקה בעקרונותיה ובמעשיה ולא מנסה להתחמק. היא בטוחה כי חוק האלים הקובע כי יש לכבד את המת קודם לחוק המלך, ועל עיקרון זה אין היא מוכנה לוותר בשום מחיר. היא מצדיקה את מעשיה בכך שלדעתה עשתה את הדבר הנכון מבחינת האלים ועל כן אין בדעתה לוותר או להיכנע.

בדיאלוג זה אנו עדים לאומץ ליבה ולכוחה של אנטיגונה, לגדולתה כאישה השומרת על עקרונותיה גם בעת סכנה מוחשית. כמו כן אנו מבינים כי בגלל עקשנותה ואומץ ליבה היא גוזרת על עצמה את מותה. בעמידתה האיתנה מול קריאון היא בעצם מכריחה אותו לעמוד בצו אותו הוא בעצמו ניסח.